

ЧЕРНИШ М. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ)
ORCID ID: 0009-0000-6416-7617

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.133>

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Стаття присвячена дослідженню проблем визначення об'єктивних ознак у кримінальних правопорушеннях проти довкілля. Актуальність теми обумовлена зростанням екологічних загроз та необхідністю вдосконалення законодавчих механізмів захисту навколишнього середовища. Розглянуто питання бланкетності норм розділу VIII Кримінального кодексу України, які ускладнюють правозастосування через залежність від інших нормативно-правових актів. Проаналізовано труднощі у кваліфікації кримінальних правопорушень проти довкілля, викликані нечіткими формулюваннями понять «тяжкі наслідки» та «істотна шкода», а також складністю встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями правопорушника та екологічною шкодою. У статті окреслено дискусійні аспекти визначення об'єкта та предмета кримінальних правопорушень проти довкілля. Окрему увагу приділено аналізу проблеми формулювання моменту закінчення вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, більшість із яких мають матеріальний склад і вимагають встановлення фактичних наслідків. Автор пропонує конкретні рекомендації щодо вдосконалення законодавства, зокрема шляхом формалізації критеріїв оцінки шкоди довкіллю та уточнення понять, що використовуються в Кримінальному кодексі України. Наголошено на необхідності міждисциплінарного підходу у встановленні причинно-наслідкового зв'язку та залученні експертів у сфері екології, медицини та права.

Констатовано, що невизначеність у термінології, зокрема стосовно понять «довкілля», «навколишнє середовище», «оточуюче середовище» та «природа», впливає на точність формулювання кримінальних норм і правозастосування. Водночас підхід, який враховує стан екосистеми, її здатність до відновлення та вплив на суспільне здоров'я, є найбільш обґрунтованим. Законодавець повинен чіткіше визначити родові, видові та безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень проти довкілля, а також врахувати соціальні, екологічні та економічні наслідки. Важливо забезпечити формалізацію критеріїв оцінки шкоди довкіллю, щоб уникнути правозастосовчих зловживань. Для кваліфікації таких правопорушень необхідний комплексний підхід із залученням експертів-екологів, медиків, зоологів, іхтіологів, мисливствознавців та ґрунтознавців. При цьому удосконалення законодавства щодо диференціації кримінальної відповідальності та уточнення наслідків сприятиме захисту екологічних прав громадян і зменшенню шкоди природі.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, об'єктивні ознаки, екологічна злочинність, бланкетні норми, кримінальна відповідальність, тяжкі наслідки, екологічна безпека, причинно-наслідковий зв'язок.



Chernysh M. O. Problems of determining objective signs of criminal offenses against the environment

The article is devoted to the study of the problems of determining objective features in criminal offenses against the environment. The relevance of the topic is due to the growth of environmental threats and the need to improve legislative mechanisms for environmental protection. The author considers the issue of blanket provisions of Section VIII of the Criminal Code of Ukraine which complicate law enforcement due to dependence on other legal acts. The author analyzes the difficulties in qualifying criminal offenses against the environment caused by unclear wording of the concepts of “grave consequences” and “significant damage”, as well as the difficulty of establishing a causal link between the offender’s actions and environmental damage. The article outlines the controversial aspects of defining the object and subject matter of criminal offenses against the environment. Particular attention is paid to the analysis of the problem of formulating the moment of termination of criminal offenses against the environment, most of which have a material nature and require the establishment of actual consequences. The author offers specific recommendations for improving legislation, in particular by formalizing the criteria for assessing environmental damage and clarifying the concepts used in the Criminal Code of Ukraine. The author emphasizes the need for an interdisciplinary approach to establishing a causal relationship and involvement of experts in the field of ecology, medicine and law.

It has been found that the uncertainty in terminology, in particular regarding the concepts of “environment”, “environment”, “surroundings” and “nature”, affects the accuracy of the formulation of criminal norms and law enforcement. At the same time, an approach that takes into account the state of the ecosystem, its ability to recover and the impact on public health is the most justified. The legislator should more clearly define the generic, specific and direct objects of criminal offenses against the environment, as well as take into account social, ecological and economic consequences. It is important to ensure the formalization of criteria for assessing environmental damage in order to avoid law enforcement abuses. The qualification of such offenses requires a comprehensive approach involving expert ecologists, physicians, zoologists, ichthyologists, game scientists and soil scientists. At the same time, improving the legislation on the differentiation of criminal liability and specifying the consequences will contribute to the protection of the environmental rights of citizens and the reduction of damage to nature.

Key words: *criminal offenses against the environment, objective signs, environmental crime, blanket rules, criminal liability, grave consequences, environmental safety, cause and effect.*

Постановка проблеми. Актуальність проблематики визначення об’єктивних ознак кримінальних правопорушень проти довкілля обумовлена посиленням екологічних загроз, що мають як локальний, так і глобальний характер. Сучасне екологічне законодавство України, зокрема розділ VIII Кримінального кодексу України (далі - ККУ), включає значну кількість бланкетних норм, які ускладнюють правозастосування та диференціацію кримінальної відповідальності. Через це виникають труднощі у кваліфікації таких кримінальних правопорушень, адже об’єктивні ознаки складу часто залишаються нечітко визначеними або навіть двозначними.

Більшість кримінальних правопорушень проти довкілля є наслідком порушення екологічних правил та норм, що ускладнює розмежування дій, які становлять адміністративні правопорушення, від дій, що утворюють складі конкретних кримінальних правопорушень. Крім того, виявлення та доведення причинно-наслідкового зв’язку між діями



правопорушника та екологічними наслідками потребує залучення експертів і детальних досліджень.

Серйозною загородою є також нечіткість у формулюванні таких понять, як «тяжкі наслідки» чи «істотна шкода», які є кваліфікуючими ознаками досліджуваних кримінальних правопорушень. Законодавство недостатньо регламентує критерії, за якими можна встановити розмір шкоди чи її вплив на екосистему, що створює простір для суб'єктивних суджень у правозастосуванні.

Надмірна залежність бланкетних норм від інших законодавчих актів також створює ризик нестабільності, оскільки зміни у суміжних нормативно-правових актах можуть ускладнити застосування кримінального законодавства. Така ситуація може призводити до неоднозначних висновків і помилок у кваліфікації правопорушень.

Особливе значення має проблема визначення моменту закінчення кримінальних правопорушень проти довкілля, адже більшість із них мають матеріальний склад і вимагають встановлення суспільно-небезпечних наслідків. Це ускладнює застосування кримінальної відповідальності до осіб, чиї дії створили загрозу, але ще не призвели до реальних наслідків.

Таким чином, проблематика визначення об'єктивних ознак у кримінальних правопорушеннях проти довкілля потребує глибокого аналізу, вдосконалення законодавчих формулювань та розробки чітких критеріїв кваліфікації. Це дозволить забезпечити більш ефективний захист екологічних прав громадян та навколишнього середовища від протиправних посягань.

Метою статті є аналіз проблематики визначення об'єктивних ознак кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема ідентифікації прогалин у правовому регулюванні, нечіткості формулювань у кримінальному законодавстві та складності правозастосування.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи останні дослідження з проблематики визначення об'єктивних ознак у кримінальних правопорушеннях проти довкілля, слід зазначити, що це питання стало предметом наукового інтересу багатьох українських вчених. Серед них варто виокремити таких дослідників, як Андрушко П.П., Антипов В.І., Баулін Ю.В., Белий С.П., Вереша Р.В., Гавриш С.Б., Голіна В.В., Лань Г.В., Локтіонова В.В., Матвійчук В.К., Мельник М.І., Навроцький В.О., Остапенко О.І., Савченко А.В., Самокиш В.П., Усенко І.П., Шепітько В.Ю. та інші.

Їхні дослідження заклали основи для розробки сучасного кримінального законодавства у сфері охорони довкілля та залишаються актуальними для подальших наукових пошуків і вдосконалення правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Рівень ефективності у сфері захисту довкілля значною мірою визначається якістю та повнотою законодавчих норм. Однак недосконалість чинного екологічного законодавства, велика кількість бланкетних положень, труднощі у розмежуванні складів кримінальних правопорушень проти довкілля через схожість їх об'єктивних ознак, створюють сприятливе підґрунтя для розвитку екологічної злочинності.

Майже всі статті розділу VIII ККУ, присвяченого кримінальним правопорушенням проти довкілля, є бланкетними. Вони відсилають нас до інших нормативно-правових актів для визначення складу кримінального правопорушення, що значно ускладнює правозастосування. Такі норми обмежуються лише вказівками на порушення встановлених правил у сфері охорони природи, які нерідко викладені нечітко або двозначно, що є неприпустимо, оскільки посилання на інші акти, окрім законів, фактично надає законодавцю та адміністративним органам можливість впливати на межі кримінальної відповідальності у природоохоронній сфері.

У питанні визначення об'єкта кримінальних правопорушень проти довкілля ми не погоджуємось з думкою Самокиша В.П., який стверджує, що це є природні багатства. Адже у випадку з природними багатствами (лісами, водою, повітрям, ґрунтом, рибою, тваринами тощо) неможливо виокремити окремі об'єкти та предмети досліджуваних кримінальних правопорушень, де перший - це суспільні відносини у сфері охорони, використання, захисту та відтворення природних ресурсів, тваринного світу, ландшафтів природних комплексів,



територій та природних об'єктів, а другий - суспільні відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки [1, с. 85].

На противагу цьому Матвійчук В.К. справедливо зауважує, що Гавриш С.Б. підміняє об'єкт кримінального правопорушення їхнім предметом, розуміючи безпосередній об'єкт як суспільні відносини у сфері раціонального використання природних ресурсів. Це, в свою чергу, впливає на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого діяння, в результаті якої воно відмежовується від відповідних складів. У науковій літературі загальним об'єктом кримінальних правопорушень проти довкілля є суспільні відносини, що охороняються законом про кримінальну відповідальність, а сама природа розглядається як суспільне благо [2]. Водночас природоохоронні правовідносини – це діяльність, спрямована на охорону навколишнього природного середовища, його відтворення, науково обґрунтоване і раціональне використання та підтримання нормального господарського стану біосфери, яке багатством самої природи.

При цьому визначення родового об'єкта таких кримінальних правопорушень залишається дискусійним. Ми впевнені, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти довкілля є стан навколишнього природного середовища та його окремих компонентів, при якому відсутня небезпека для життя і здоров'я людини, забезпечується раціональне використання і відтворення природних ресурсів та підтримується належний екологічний стан біосфери. Це, насамперед, реалізація конституційного права громадян на безпечне довкілля.

При визначенні родового об'єкта у доктрині кримінального права використовуються різні поняття: «природа», «навколишнє середовище», «оточуюче середовище» та «довкілля». Поняття «природа» охоплює всі її компоненти, які не можуть бути використані або захищені людиною. Щодо визначення «навколишнє середовище» охоплює природу та інфраструктуру. Принагідно, що у терміні «оточуюче середовище» чітко простежується тавтологія з терміном «наколишнє», яка характерна для перекладів терміну «довкілля», що потребує уточнення, словом «природне». При цьому у Конституції України та ККУ законодавець оперує саме терміном «довкілля», що трактується як природне середовище, яке створює умови для життєдіяльності людини.

Безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля, залежить від конкретних статей ККУ. Наприклад, за ст. 239 КК України основним об'єктом є порядок раціонального використання, захисту і відтворення земель як складної екосистеми а додатковими – життя і здоров'я людей [3].

Свою чергою, як свідчить аналіз проєкту ККУ, об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень є також публічне здоров'я, під яким слід розуміти систему суспільних відносин, що гарантує стан фізичного, психічного і соціального благополуччя людей, які представляють країну (суспільство), за якого функціонування органів і систем людського організму

При цьому під поняттям «здоров'я людини» Навроцький В.О. розуміє стан організму людини, що визначає її працездатність, здатність до спілкування з іншими людьми, задоволення потреб у соціальній та особистій сфері тощо. Коли мова йде про особисте здоров'я, то його показники визначають за допомогою спеціальних інструментів, порівнюють і динамічно спостерігають [4]. Іншими словами, публічне здоров'я - це стан, визначений в результаті медико-соціальних досліджень, на результат яких впливають спосіб життя, біологічні, екологічні та медичні фактори (якість ліків, стан медичної допомоги, рівень епідемічного контролю тощо). Водночас, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про систему громадського здоров'я» визначається громадське здоров'я, а не публічне [5]. Останнє слід розуміти як сферу знань, що організовує «діяльність суб'єктів системи громадського здоров'я, спрямовану на зміцнення здоров'я, запобігання захворюванням, поліпшення якості та збільшення тривалості життя». Іншими словами, поняття «громадське» і «громадське здоров'я» не є тотожними.

Водночас ще одним родовим об'єктом у проєкті є економіка. Якщо автори проєкту ККУ мають на увазі економіку України в цілому, то під нею слід розуміти національну і суспільну відтворювальну систему держави з взаємопов'язаними галузями, видами



і формами суспільної праці, результат тривалого історичного та еволюційного розвитку України, з багатьма зв'язками.

Економічна система є надзвичайно складним утворенням, що охоплює продуктивні сили та виробничі відносини, тобто спосіб виробництва на даному етапі розвитку. Крім того, автори проєкту ККУ окремо визначили конкретні об'єкти злочинів і проступків проти довкілля: 1) екологічна безпека; 2) порядок використання та охорони природних ресурсів. Одні дослідники вказують на те, що «вертикальна» класифікація розрізняє загальний, родовий і безпосередній об'єкти, а інші не виокремлюють видові об'єкти посягання. Останнє можна пояснити тим, що чинний КК України, на відміну від проєкту КК, не містить чіткого визначення видового об'єкта. Однак, оскільки родовий об'єкт посягання не може відображати все різноманіття суспільних відносин, на які воно посягає, цілком обґрунтованим видається виділення більш вузького кола відносин у межах певних сфер суспільних відносин, які становлять видовий об'єкт посягання. Останнє дозволяє не лише виокремити та конкретизувати відповідні сфери суспільних відносин, але й зберегти притаманні родовому об'єкту ознаки.

Що стосується об'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти довкілля, то більшість з них вчиняються шляхом активної дії або бездіяльності. Такий підхід законодавця до конструювання диспозиції відповідних норм зумовлений переважно тим, що шкода заподіюється внаслідок порушення або неналежного виконання встановлених правил (наприклад, правил проведення екологічної експертизи, правил охорони або використання надр, ветеринарних правил), інших вимог екологічного законодавства (зокрема, Закону України «Про континентальний шельф України», Закону України «Про охорону атмосферного повітря», Закону України «Про захист рослин» тощо) у зв'язку з тим, що порушення або неналежне виконання таких вимог призводить до заподіяння прямої шкоди певним відносинам. Норми розділу VIII Особливої частини ККУ щодо моменту закінчення кримінальних правопорушень проти довкілля побудовані по-різному, що дозволяє умовно виокремити передбачені цими нормами кримінальні правопорушення у три групи:

1) кримінальні правопорушення, які вважаються закінченими з моменту фактичного настання суспільно небезпечних наслідків (зокрема, ст.ст. 236, 237, ч. 2 ст. 239, ч. 2, 3 ст. 239-1, ч. 3 ст. 239-2 ч. 2 ст. 242, ст. ст. 246, 247, 249, 251 КК);

2) кримінальні правопорушення, які вважаються закінченими за умови створення небезпеки для життя чи здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків (наприклад, частини перші статей 239, 240, 241, 244, 253, ч. 3 ст. 243 КК);

3) кримінальні правопорушення з формально-матеріальним складом вважаються закінченими як з моменту вчинення (або невчинення) певних діянь, так і з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, зазначених у диспозиції (частині) статті (зокрема, ч. 2 ст. 238, ч. 1, 2 ст. 240 КК, ст. 246, ч. 1 ст. 248 КК) [3].

Наслідки кримінальних правопорушень проти довкілля - це вид суспільно небезпечних наслідків, що характеризуються суспільно небезпечними змінами в навколишньому природному середовищі, вираженими у вигляді фізичної, майнової або іншої шкоди, заподіяної або створеної загрозою заподіяння довкіл्लю, як це визначено в розділі VIII Особливої частини ККУ [3]. Це означає погіршення стану природних об'єктів, руйнування їхніх екологічних функцій та втрату їхньої відновлювальної здатності.

Підсумовуючи та аналізуючи особливості юридичного опису наслідків кримінальних правопорушень проти довкілля у чинному ККУ, можна сказати, що український законодавець віддає перевагу наслідкам, які ґрунтуються на рішеннях правоохоронних органів. Гавриш С.Б. з цього приводу писав, що без формалізації поняття оцінки «екологічних злочинів», визначення параметрів прояву, а також без формулювання критеріїв визначення наслідків, ці норми навряд чи можуть бути застосовані або створюють підґрунтя для свавілля, виправданого законом [6]. Аналогічно, Локтіонова В.В. зазначає, що законодавство про кримінальну відповідальність має відмовитися від використання понять із занадто широким і «розмитим» змістом і замінити їх формально визначеними поняттями [7, с. 177-178].



Натомість певний позитивний прогностичний ефект має використання оціночних понять, які часто застосовуються для позначення суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень проти довкілля. Об'єктивною причиною цього є те, що надзвичайно різноманітний характер суспільно небезпечних предметів, якостей та явищ вимагає постійного моніторингу та створення спеціальних законодавчих прийомів, необхідних для відображення вищезазначеного різноманіття явищ та процесів суспільного життя у кримінальному праві. При цьому суспільно небезпечними наслідками кримінальних правопорушень проти довкілля є загибель людей (хоча б одна смерть), захворювання людей, масова загибель тварин і рослин, екологічне забруднення значних територій та/або інші тяжкі наслідки.

Узагальнюючи усі суспільно небезпечні наслідки для довкілля, їх можна поділити на:

- 1) за формою, об'єктивно відображеною в нормах Кримінального кодексу України:
а) фактичне настання шкоди; б) загроза настання шкоди;
- 2) за характером впливу на об'єкти кримінальних правопорушень: а) погіршення якості довкілля; б) шкода у вигляді втрати природних об'єктів, які є компонентами довкілля: повна втрата, часткова втрата, як повна, так і часткова втрата; в) настання смерті або заподіяння шкоди здоров'ю людини
- 3) за змістом суспільних відносин, благ і цінностей, що охороняються нормами Розділу VIII Особливої частини КК: а) екологічна шкода; б) фізична шкода; в) економічна (майнова) шкода.

Варто наголосити, що вичерпний перелік правових орієнтирів, які використовуються в процесі визначення наслідків кримінальних правопорушень проти довкілля, міститься у відповідних пунктах постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» (далі – ППВСУ) [8]. Зокрема, ця постанова кодифікує та описує такі види суспільно небезпечних наслідків:

Тяжкі наслідки (ст.ст. 236, 237, ч. 2 ст.ст. 238-243, ч. 2 ст. 245, ст.ст. 247, 251, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 253 ККУ) включають загибель чи масове захворювання людей, істотне погіршення екологічної ситуації в певному регіоні чи місцевості, масову загибель, зникнення або серйозні захворювання об'єктів тваринного та рослинного світу, неможливість відтворення природних об'єктів чи використання ресурсів на тривалий час, генетичні зміни природних компонентів, а також завдання матеріальної шкоди в особливо великих розмірах.

Проблема масової загибелі та захворювань представників тваринного світу вирішується через аналіз кількості загинилих або хворих тварин, риб та інших організмів на території України чи в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць, а також за інформацією про їхню поширеність.

Під загибеллю людей (ст.ст. 236, 237, ч. 2 ст.ст. 238-243, ч. 2 ст. 245, ч. 2 ст. 253 ККУ) розуміють смерть двох чи більше осіб, що настала внаслідок кримінального правопорушення, яке регулюється відповідними статтями ККУ.

Матвійчук В.К. запропонував доповнити низку статей розділу Розділі VIII Особливої частини КК України (зокрема, ст.ст. 236, 237, 239, 241-243, 245 КК), ще однією частиною такого змісту: «Діяння, передбачені частинами першою та другою цієї статті, якщо вони спричинили масове захворювання населення, масову загибель людей або екологічну катастрофу» [9, с. 83]. В цілому ця пропозиція, яка сприятиме диференціації кримінальної відповідальності є позитивною, втім ми не можемо повністю погодитися із думкою про доцільність визнання масового захворювання людей особливою кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень проти довкілля».

Беручи до уваги зміст, який зазвичай вкладається у розуміння поняття «тяжкі наслідки», що використовується у відповідних кримінально-правових заборонах, вважаємо, що порівняно з іншими наслідками, які входять до поняття тяжких наслідків, ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 236, 237, 239, 241-243, 245 КК. Немає підстав для висновку про те, що наслідки істотно підвищують ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень [3].



Створення небезпеки для життя та здоров'я людей (ч. 1 ст. 239-244 ККУ та ч. 1 ст. 253 ККУ) має місце, коли забруднення довкілля або інші протиправні дії можуть спричинити загибель хоча б однієї особи, масове зараження людей, інфікування хоча б однієї людини епідемічною чи інфекційною хворобою, зниження тривалості життя чи ослаблення імунітету населення, відхилення у розвитку дітей тощо. [10, с. 293].

Майже всі діяння, відповідальність за які передбачена нормами розділу VIII Особливої частини ККУ, визнаються кримінальними правопорушеннями саме тому, що вони мають наслідки у вигляді заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини. Якби наслідки у вигляді шкоди життю та здоров'ю людини були виключені зі статей досліджуваних розділів, то ступінь суспільної небезпеки багатьох діянь, відповідальність за які передбачена статтями розділу VIII Особливої частини ККУ, був би таким, що вони не могли б кваліфікуватися як кримінальні правопорушення.

Проаналізовані пропозиції не відповідають усталеній практиці національного законодавства щодо конструювання кримінально-правових норм, а їх реалізація потребувала б докорінного реформування Особливої частини ККУ. Зрештою, такий підхід означав би, що в диспозиціях статей певного розділу вказувалися б лише наслідки, що стосуються основного безпосереднього об'єкта конкретного кримінального правопорушення, і ставив би під сумнів обґрунтованість існування багатьох інших статей, в яких психічним ставленням правопорушника до наслідків у вигляді шкоди життю або здоров'ю людини є необережність. Це призведе до того, що в диспозиціях статей певного розділу вказуватимуться лише наслідки, пов'язані з основним безпосереднім об'єктом конкретного кримінального правопорушення, що ставлять під сумнів доцільність існування багатьох інших статей, в яких психічним ставленням правопорушника до наслідків у вигляді шкоди життю або здоров'ю особи є необережність.

Хоча поняття істотної шкоди в Розділі VIII Особливої частини ККУ використовується у ч. 1 ст. 244, ч. 1 ст. 246, ч. 1 ст. 248 та ч. 1 ст. 249 ККУ, його зміст розкривається лише в примітці до ст. 248 ККУ. В інших випадках при обчисленні істотної шкоди слід враховувати такі критерії: 1) висока цінність предмета кримінального правопорушення для довкілля; 2) кількість видобутого; 3) особлива цінність предмета; 4) його особлива екологічна цінність; 5) витрати на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням проти довкілля.

Для встановлення складу конкретного кримінального правопорушення проти довкілля необхідно встановити причинний зв'язок між екологічно небезпечним діянням та його наслідками. Зокрема, у ППВСУ вказано на необхідність ретельної перевірки причинного зв'язку та з'ясування того, чи не були шкідливі наслідки спричинені факторами, які не залежали від волі підсудного (наприклад, стихійним лихом, пожежею). У цьому контексті щоб визначити, чи існує причинно-наслідковий зв'язок, необхідно залучати експертів-екологів, медиків, зоологів, іхтіологів, мисливствознавців та ґрунтознавців.

Дійсно, у кримінальних справах експертам часто ставлять питання про зв'язок між поведінкою правопорушника та наслідками. З іншого боку, визначити, чи існує реальний зв'язок між порушенням особою відповідних правил і наслідками, що настали, є обов'язком слідчого, прокурора або суду.

Висновок. Ефективний захист довкілля можливий лише за умови вдосконалення екологічного законодавства, яке наразі залишається недосконалим і містить значну кількість бланкетних норм. Це ускладнює застосування права та сприяє поширенню екологічної злочинності. Визначення об'єкта екологічних кримінальних правопорушень залишається предметом дискусій, але ключовим аспектом є визнання довкілля суспільним благом, стан якого має забезпечувати раціональне використання ресурсів та безпеку для життя і здоров'я людей.

Невизначеність у термінології, зокрема стосовно понять «довкілля», «навколишнє середовище», «оточуюче середовище» та «природа», впливає на точність формулювання кримінальних норм і правозастосування. Водночас підхід, який враховує стан екосистеми, її здатність до відновлення та вплив на суспільне здоров'я, є найбільш обґрунтованим.



Законодавець повинен чіткіше визначити родові, видові та безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень проти довкілля, а також врахувати соціальні, екологічні та економічні наслідки. Важливо забезпечити формалізацію критеріїв оцінки шкоди довкіллю, щоб уникнути правозастосовчих зловживань. Для кваліфікації таких правопорушень необхідний комплексний підхід із залученням експертів-екологів, медиків, зоологів, іхтіологів, мисливствознавців та ґрунтознавців. При цьому удосконалення законодавства щодо диференціації кримінальної відповідальності та уточнення наслідків сприятиме захисту екологічних прав громадян і зменшенню шкоди природі.

Список використаних джерел:

1. Самокиш В.П. Злочини проти довкілля: проблеми визначення родового об'єкта. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 1. С. 84-88.
2. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінальноправової охорони навколишнього природного середовища : монографія. Київ: Національна академія управління, 2011. 368 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Миронюк О. Публічне здоров'я як об'єкт кримінально-правової охорони: що пропонують автори проєкту Кримінального кодексу України?. URL: <https://www.apteka.ua/article/597421>
5. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 р. № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>
6. Гавриш С. Б. Основні питання відповідальності за злочини проти природного середовища (проблеми теорії та розвитку кримінального законодавства України) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук за спец. : 12.00.08. Київ, 1994. 38 с.
7. Локтіонова В. В. Наслідки вчинення злочинів проти довкілля (кримінально-правове дослідження) : монографія. Кременчук : Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2011. 256 с.
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0017_700-04
9. Матвійчук В. К. Порівняльно-правове дослідження деяких наслідків вчинення злочинів проти довкілля за Кримінальними кодексами України 1960 та 2001 рр. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 4. С. 96-103
10. Панов М. І., Олійник П. В. Проблеми відмежування злочинів проти власності від злочинів проти довкілля. *Право України*. 2014. № 2. С. 291-299.
11. Шаблистий В.В. Деякі особливості протидії корисливо мотивованій організованій злочинності в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 34 (73) № 5 2023. С. 97-100.

